

Daniela URBANOVÁ: *Latinské proklínací tabulky na území římského imperia*. Brno 2013. 476 s.

Posudok habilitačnej práce

Pohľad dovnútra náboženského života starovekých Grékov a Rimanov stále patrí medzi neuskutočnené túžby nemalého počtu bádateľov v oblasti antického staroveku. Interiér osobnej viery starovekého Gréka či Rimana totiž stojí v príliš hlbokom tieni exponovaného formalizmu, zatiaľ čo v náboženskej skúsenosti najmä kresťanský založeného súčasníka vystupuje do popredia ako hybný a rozhodujúci faktor osobná viera. Kliatbové či preklínacie tabulky, *tabellae defixionum*, na ktoré sa v predloženej práci zamerala Daniela Urbanová, však aspoň trocha pootvárajú dvere onej doteraz neprístupnej komnaty, hoci naplno a voľne prekročiť jej prah naďalej ostáva vo sfére neuskutočniteľných želaní.

K načrtnutej maximalistickej ambícii sa z pochopiteľných dôvodov nehlási ani autorka. Vytýčila si cieľ podstatne skromnejší, zato reálnejší: zmapovať, analyzovať a interpretovať *tabellae difixionum* z územia Rímskej ríše. Z celkového počtu približne 500 zachovaných artefaktov sa objektom jej rozboru stal súbor 309 defixií, ktorých text už máme vedecky spracovaný a publikovaný v monografiách aj periodikách (najmä Wunsch 1897, Audollent 1904, Tomlin 1988, Hassall – Tomlin 1984 – 2003, Kropp 2008, Blänsdorf 2012.).

Urbanová venovala veľkú pozornosť štruktúre svojej práce. Tá zahŕňa – vrátane rozsiahleho záveru – 14 kapitol členených na podkapitoly a tie potom na ešte nižšie jednotky, takže dovedna máme 150 tematických častí (s. 11 – 319). Ak k nim prirátame ďalších vyše 40 položiek príloh (s. 321 – 449), už z tohto prostého výpočtu azda smieme vyvodiť nielen autorkinu ochotu, ale aj úctyhodnú schopnosť rozsiahlu látku analyzovať a podrobne klasifikovať. Takmer úzkostlivo, jednako z hľadiska vedeckých pravidiel správne dbala predovšetkým na presné vymedzenie základných typologických pojmov *defixio* a *probsa o spravodlivosť*, na ktorých spočíva v jej výklade veľká váha.

V pomerne rozsiahlom **Úvode** (s. 11 – 77) sa autorka zaoberala otázkami datovania textov, materiálom, ktorým bolo v tomto prípade olovo teda kov málo trvanlivý, pôvodcami textov, ktorí siahali od prostých amatérov po špecialistov profesionálov, vzťahom pôvodcov k dotknutým osobám, nevynechala príslušné vzývané nadprirodzené bytosti, rituálne manipulácie s tabuľkou, formuly, želania žiadateľov o spravodlivosť či autorov kliatby a napokon si položila chúlостivú, hoci mimo dosahu vedy ležiacu otázku, či tabuľky dosiahli očakávaný efekt. V intenciách dnešnej religionistiky na túto otázku neodpovedá kategoricky záporne a pripúšťa aspoň aký-taký, subjektívne vnímaný účinok.

Na obsiahle, no pritom zaujímavé uvedenie do problematiky nadväzuje kapitola **Východiska analýzy** (s. 73 – 77), v ktorej Urbanová stanovila sedem spoločných kategórií, s ktorými sa rozhodla pracovať vo vlastnom rozbere – sú nimi lokalita, datovanie, typ náleziska, konečná úprava tabuľky, formuly, rozširujúce prvky (lehota plnenia, sľub odmeny), neštandardné písmo – a ku ktorým pribudlo ďalších päť osobitných kategórií pre kliatby a šesť pre prosby o spravodlivosť. Pomocou týchto dát sa podujala „sledovať výskyt, rozvoj a šírenie latinské proklínací tradície v jednotlivých provinciách na území římského impéria a určit špecifické, geograficky

či kulturně historicky podmíněné zvláštnosti textů kleteb a proklínacích formulí, zachytit případné vývojové tendence, vzájemné ovlivňování a vlastní adaptace středomořského magického dědictví, zvláště v odlehlých oblastech“ (s.75).

Zblízka sledovať autorkin rozbor pri takých početných a komplikovaných súradniciach môžeme od tretej kapitoly **Typologie proklínacích formulí** (s. 79 - 98). V tejto kapitole išlo v prvom rade o jazykový základ formúl. Urbanová sa v analýze pokúsila uplatniť pragmaticko-sémantické hľadiská, pričom vyšpecifikovala nultú formulu, formulu priamej kliatby s jedným variantom a štyri druhy výzvoových formúl s príslušnými variantmi. Z tohto východiska sa ďalej odvíja a rozvíja výklad nielen priamo nadväzujúcej kapitoly **Výskyt, distribuce a datace proklínacích formulí v rámci jednotlivých provincií** (s. 99 - 120), ale i ďalších troch kapitol **Druhy kleteb** (s. 121 - 128), **Cíle a přání pisatelů kleteb v souvislosti s druhem kletby** (s. 129- 137), **Důvody k sepsání prosby o spravedlnost** (s. 139 - 156).

V druhej časti práce nás autorka uvádza do rozboru materiálu zvoleného korpusu, ktorý tvorí 309 textov. Postupuje geograficky: **Itálie** (s. 157 - 186), **Hispanie** (s. 187 - 197), **Galie** (s. 199 - 210), **Germánie, Raetie, Noricum, Pannonie** (s. 211 - 241), **Africké provincie** (s. 242 - 272), **Británie** (s. 273 - 295). Šťastí sa mení aj jej pracovné inštrumentárium, keď sa ku vzorovému jazykovému rozboru pridáva znenie textov a interpretácia konkrétnych pamiatok. Vo veľmi rozsiahlej miere operuje autorka štatistickými výpočtami, ktoré dovoľujú čitateľovi ako-tak zvládnuť záľahu matérie a mať predstavu o proporciách. Nedá sa poprieť, že obrovské kvantum štatistických údajov, aké práca obsahuje, môže pôsobiť na čitateľa, ktorý sa osobitne nevyžíva v numerických údajoch, skôr ako príťaž. Autorku však treba pochváliť, že pamätala aj túto okolnosť. Aby zabránila presýtenosti číslami, vybavila svoju prácu nielen tabuľkami, ale počínajúc **Záverom** (s. 296 - 319), aj vzornými 13 mapami a v prílohe č. VI až 126 grafmi s farebne odlíšenými zobrazeniami hodnoty veličín a neprehliadnuteľnými nápismi. Tým sa stáva obhájiteľným aj nezvyčajne vysoký podiel príloh na celom texte práce - 27,2 %.

Ak si okrem toho uvedomíme, že oných 126 grafov zohľadňuje ukazovatele, ktoré autorka sledovala - spomeňme aspoň regionálne diferencované datovanie, regionálne diferencovanú typológiu, takisto diferencovanú lokalizáciu nálezov (zem, hrob, voda, amfiteáter, svätyňa, dom, neurčiteľné miesto), rituálnu manipuláciu s doštičkou (zrolovaná, prebodnutá, neurčená ap.), špecifikované formuly, vzývané božstvá, písmo (smer, typ) - potom sa o jej výkone nemôžeme nevysloviť s najväčším uznaním. Pochopiteľne, Urbanovej monografia nie je dajakou relaxačnou lektúrou. Rozhodne jej však nemožno uprieť tú dôležitú kvalitu, že spracovaný materiál nájde výborné využitie v pedagogickom procese, pretože samotný postup a precízny spôsob spracovania materiálu sa javí nemenej inštruktívny.

Na druhej strane nemožno poprieť, že reprezentatívnosť materiálu ostáva veľmi problematickou. Nejde o redukciu skúmaných textov na 309, ktoré obsahujú 208 preklínaní a 101 prosieb o spravodlivosť s vylúčením porušených tabuliek s takmer nulovou výpovednou hodnotou. Ide skôr o jednoduchý fakt, že daný materiál je do značnej miery dielom náhody. O jeho získanie sa totiž zaslúžili archeologické nálezy, pri ktorých faktor náhodnosti hrá obzvlášť veľkú úlohu. V porovnaní s antickými literárnymi textami, kde selekciu prednostne zabezpečovali predsa len racionálnejšie motivované potreby škôl, to je naozaj nezanedbateľný

rozdiel. V prípade *tabellae defixionum* teda musíme aj tie najminucióznejšie výpočty pokladať za provizórne. Ich provizórnosť si autorka nielenže plne uvedomila, ale opakovane upozornila, že zistenia si nemôžu nárokovať štatút definitívnosti a zároveň prečo je to tak.

Menej problematická sa javí práca so samotným textom pamiatok. Bádateľ v oblasti dejín latinského jazyka síce môže mať námietky proti morfolologickej štandardizácii citovaných pamiatok, ale Daniela Urbanová sa rozhodla – určite správne – nesťažovať čitateľovi touto komplikáciou cestu ku komunikácii s vecným obsahom. Na viacerých miestach sa totiž môžeme presvedčiť, že výklad a preklad pamiatok naráža na problémy (pozri autorkine upozornenia napr. na s. 185, 217, 218, 278). Napokon relatívne verný obraz textu má každý k dispozícii v dvoch úplných, opäť územne členených korpusoch na s. 321 – 365 (kliatby) a na s. 366 – 382 (prosby o spravodlivosť), ktoré sú vzorne edične spracované, vrátane legendy značiek (s. 321). Urbanovej prínos k ich štúdiu a interpretácii pozorný čitateľ iste zbadá a ocení.

Jeho pohodliu v tom poslúži aj štandardný **Zoznam zdrojov a skratiek** (s. 9) a prípadnému odbornému rastu najmä široko koncipovaná **Bibliografia** (s. 451 – 462). Z nej sa dá ľahko vyčítať, že meritórne práce k daným otázkam – napriek významným príspevkom k téme už spreď storočia – sú napospol novšieho dáta, že vznikli tesne pred rokom 2000 a najmä po ňom. V údajovo štandardnej bibliografii prevažujú nemecko- a anglickojazyčné položky, ale pozoruhodné zastúpenie majú aj príspevky v taliančine či dokonca v maďarčine.

Medzi cnosti predloženého rukopisu patrí aj to, že obsahuje nezvyčajne malý počet chýb interpunkčných a pravopisných a nedôsledností. Mám na mysli napr. gen. sg. *Jupitera* miesto *Jova*, hoci nepochybne ide o božstvo a nie o planétu (s. 292), ďalej nenápadnú nezhodu v písaní mena podsvetného boha AXRAMMAXALALA aj ACHXAMMAXALALA (s. 52 – 53), dvojaké písanie názvu Aegyptus / Egyptus (s. 114/135) alebo zaradenie cisára Claudia do éry pred Kristovým narodením (s. 273). Tie chyby boli akiste opravené v knižnom vydaní. Podobne to platí o preklad spojenia *domus dei*, ktorý v českom variante *chrám páně* (s. 284 n.) nepokladám za adekvátny.

Celkovo konštatujem, že predložená habilitačná práca **spĺňa požiadavky** štandardne kladené na úroveň prác tohto typu v klasickej filológii a **odporúčam** na jej základe udeliť PhDr. Daniele Urbanovej, PhD., vedecko-pedagogický stupeň **docent** vo vednom odbore **klasická filológia**.

V Bratislave 14. apríla 2014.

Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD.